

یک برش از شهر
نگاهی به شبکه روابط در همسایگی

نویسنده:

سیده مهلا سجادی

(عضو هیأت علمی دانشگاه پیام نور)

سرشناسه	حجازی، سیده مهلا، ۱۳۶۱ -
عنوان و نام پدیدآور	یک برش از شهر: نگاهی به شبکه روابط در همسایگی/ نویسنده سیده مهلا حجازی.
مشخصات نشر	تهران: لوح محفوظ، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	۱۱۳ ص: جدول، نمودار.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۸۰۰۰-۶۶-۲
وضعیت فهرست نویسی	فیبا
یادداشت	کتابنامه: ص. ۱۰۵ - ۱۰۸.
عنوان دیگر	نگاهی به شبکه روابط در همسایگی.
موضوع	همسایگی - ایران - نمونه پژوهی
موضوع	Neighbors -- Iran -- Case studies
موضوع	روابط اجتماعی -- ایران -- نمونه پژوهی
موضوع	Social interaction -- Iran -- Case studies
رده بندی کنگره	۱۳۹۵ ح ۳ الف ۶/۱ HD۷۲۸۷
رده بندی دیویی	۶۴۳/۲۷
شماره کتابشناسی ملی	۴۳۴۲۱

یک برش از شهر، نگاهی به شبکه روابط در همسایگی

نویسنده: سیده مهلا حجازی (عدو میات علمی دانشگاه پیام نور)

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

نوبت: اول

تاریخ چاپ: ۱۳۹۵ ش.

صفحه و قطع: ۱۱۳ وزیری

ناظر چاپ: محمد بابارئسی

صفحه آرا: سید مهدی الوندکوهی

طراح جلد: آرش جلالی

لیتوگرافی: لوح محفوظ

نشر: لوح محفوظ

تهران، خیابان ممتاز، کوچه

بنی هاشمی، پلاک ۱۲

تلفن: ۳۳۹۰۳۳۷۲

۰۹۱۲۱۱۹۶۲۸۰

قیم: خیابان صفاییه، کوچه ممتاز، پلاک ۶۷، تلفن: ۳۷۷۴۰۶۴۸

تلفن مرکز پخش: ۰۹۱۹۲۲۰۰۹۹۲

Www.Lawh-Mahfouz.Com

کلیه حقوق این اثر متعلق به مؤلف می باشد.

قیمت: ۱۲۰۰۰۰ ریال

شابک ISBN: ۹۷۸-۶۰۰-۸۰۰۰-۶۶-۲



فهرست مطالب

۱	مقدمه:
۲	توضیحی در مورد کتاب حاضر
۶	پیشینه تجربی داخلی:
۱۰	پیشینه تجربی خارجی:
۲۰	جدول شماره ۱: جمع بندی پیشینه های داخلی
۲۱	جدول شماره ۲: جمع بندی پیشینه های خارجی
۲۲	پیشینه نظری:
۲۳	۱- مروری بر نظریات پیرامون مفهوم همبستگی اجتماعی:
۲۳	۱-۱- همبستگی اجتماعی مبتنی بر عصیت قومی: نظریه ابن خلدون
۲۴	۱-۲- همبستگی اجتماعی مبتنی بر محبت: نظریه فارابی و خواجه نصیر
۲۵	۱-۳- همبستگی اجتماعی بر اجتماع تونس:
۲۷	۱-۴- نظریه همبستگی اجتماعی دورکیم:
۲۹	۱-۵- نظریه همبستگی اجتماعی امس زیمل:
۳۰	۱-۶- همبستگی اجتماعی از دیدگاه یرن و نیم کف:
۳۰	۱-۷- همبستگی اجتماعی در نظر ابن بیهیم:
۳۱	۱-۸- نظریه همبستگی اجتماعی پاسون:
۳۲	۱-۸-۱- شرایط انسجام در نظر پاسون:
۳۳	۱-۹- همبستگی در نظریه لولر - یون:
۳۳	۱-۱۰- همبستگی اجتماعی از نظر برگرو لاکم:
۳۳	۱-۱۱- همبستگی اجتماعی با تأثیر پذیری از هومنز:
۳۴	۱-۱۲- همبستگی و بهم پیوستگی گروه از دیدگاه فورگاس:
۳۴	۱-۱۳- همبستگی اجتماعی در محله از دیدگاه شارون:
۳۵	۱-۱۴- همبستگی همدلانه در نظریه هایز:
۳۵	۱-۱۵- همبستگی اجتماعی از دیدگاه مسعود جلیبی:
۳۵	۱-۱۵-۱- همبستگی و رابطه آن با تعامل:
۳۶	۱-۱۵-۲- همبستگی اجتماعی و وابستگی عاطفی:
۳۷	۱-۱۵-۳- همبستگی در روابط اجتماعی:
۳۸	۱-۱۶- همبستگی اجتماعی در پیوندهای قوی:
۴۰	۲- همبستگی اجتماعی و همسایگی در شهر:
۴۴	۲-۱- همسایگی:
۵۱	تعریف شبکه اجتماعی در این تحقیق:
۵۱	تعریف همسایگی در این تحقیق:
۵۱	چارچوب همبستگی اجتماعی در این تحقیق:
۵۳	مدل شکل گیری و گسترش رابطه لوینگز و آسنوک:
۵۵	تعریف و تدقیق متغیرهای مستقل:

۵۷	فرضیات
۵۹	۳- روش تحقیق:
۵۹	۱-۳- موضوع مشاهده:
۵۹	۲-۳- چگونگی مشاهده:
۶۰	۱-۲-۳- تعریف، تصریح و عملیاتی کردن متغیرها:
۶۴	۲-۲-۳- اعتبار و روایی ابزار تحقیق:
۶۴	اعتبار (formal validity):
۶۴	۱-۲-۳- مراحل آزمون مقدماتی:
۶۴	روایی (Reliability):
۶۵	۳-۲-۳- میدان مشاهده:
۶۶	۲-۳- جامعه آماری:
۶۶	۱-۲-۳- واحد تحلیل:
۶۶	۶-۲-۳- واحد مشاهده:
۶۶	۷-۲-۳- روش نمونه‌گیری و حجم نمونه:
۶۷	۳-۳- سطح تحلیل:
۶۷	۴-۳- روش تجزیه و تحلیل اطلاعات:
۶۸	۱-۴-۳- نحوه استخراج و آماده‌سازی داده‌های رابطه‌ای و غیررابطه‌ای:
۷۱	مقدمه‌ای بر یافته‌های تحقیق:
۷۱	۱-۴- توصیف متغیرهای زمینه‌ای و واحد‌های تحلیل:
۷۱	۱-۱-۴- توصیف شاخص‌های ترکیبی به‌منظور تعریف سه‌گانه:
۷۳	۲-۴- توصیف متغیرهای وابسته:
۸۹	۳-۴- بررسی مشارکت نسبی متغیرهای مستقل در تبیین متغیر وابسته:
۹۹	مرور یافته‌های تحقیق:
۱۰۱	نتیجه‌گیری:
۱۰۲	پیشنهادات:
۱۰۲	پیشنهادات موضوعی:
۱۰۲	پیشنهادات روشی:
۱۰۲	راهکارهای ارائه شده برای شهرداری:
۱۰۵	منابع:

مقدمه:

طی چند دهه گذشته، فرسایش شدیدی در سرمایه اجتماعی و روابط عاطفی میان افراد روی داده است. در سطح میانی (اجتماع محلی) میزان فرسایش همبستگی اجتماعی به مراتب بیشتر از سطح خرد (خانواده و...) بوده است. غیبت پدر از خانواده و محیط همسایگی در طول روز و اخیراً غیبت مادر از خانواده و ورود او به بازار کار مترادف با کاهش مشارکت والدین در سازمانهای محلی نظیر انجمن اولیاء و مربیان، انجمن‌های داوطلبانه محلی و... نظایر آن بوده است. و فرزندان نیز به تبع آنان از ارتباطات گرم و صمیمی کمتری با هم محله‌ای‌های خود برخوردارند و در روز شاهد بی تفاوتی افراد نسبت به یکدیگر و بی توجهی به مشکلات دیگران در سطوح میانی کلان هستیم.

در شهرهای بزرگ، اگرچه همسایگی‌های فیزیکی هنوز قابل تشخیص اند، اما چنانکه گفته شد به دلیل تغییرات اجتماعی، افراد از خانواده با اشتغال و محیط کار و سرگرمی‌ها و تفریحات، در ارائه اطلاعات، تأمین هویت و ایجاد روابط اجتماعی نقش تعیین‌کننده‌ای ندارد. به بیان دیگر، در شهرهای بزرگ، همسایگی با همسایگی‌های روستا یا شهرهای کوچک که مرزهای مشخص و آشنا داشته و با یکدیگر دارای روابط اجتماعی عاطفی‌اند و مستمراً از تسهیلات و امکانات محل استفاده می‌کنند، تفاوت دارد.

توضیحی در مورد کتاب حاضر

کتابی که در دست دارید، گزیده‌ای از مطالب مستخرج از یک کار میدانی مولف بوده، که پیرامون دغدغه کاهش روابط گرم و صمیمی و همبستگی در روابط اجتماعی در میان انسان‌ها صورت گرفته است؛ و با توجه به تمرکز بر روابط شهری، شبکه‌های همسایگی مورد تحلیل می‌باشند. بخش‌های مختلف این کتاب به همان ترتیب پرداختن به ادبیات نظری مرتبط، روش علمی پردازش و تحلیل موضوع و در نهایت یافته‌های میدانی که پیرامون بحث روابط اجتماعی همسایگان می‌باشد، آمده است.

در ادامه، مقدمه‌ای برای ورود به مبحث کاهش همبستگی در حوزه روابط شهری خواهد آمد. جامعه ما یک جامعه در حال گذار و در حال دگرگونی از یک جامعه مبتنی بر روابط نخستین اجتماع، کوچک و بسته و مبتنی بر ارتباطات خونی و خویشاوندی، به یک جامعه در حال تبدیل به جامعه صنعتی متشکل از روابط مدرن و غیره می‌باشد.

از جمله ویژگی‌های جوامع مدرن، گسترش شهرنشینی می‌باشد که در درون خود حامل مسائل خاص و عدیده‌ای می‌باشد. نگاهی اجمالی به آمارها نشان می‌دهد، که در سالهای ۱۳۳۵ تا ۷۵ جمعیت کشور ۳۶ درصد و جمعیت شهری آن ۶۱/۸ درصد افزایش یافته است. (مرکز آمار ایران، ۱۳۷۷)

همچنین بر اساس اطلاعات سرشماری نفوس، مسکن، ۱۳۸۵، جمعیت کشور ۷۰۴۷۲۸۴۶ نفر بوده است که از این تعداد ۴۸۲۴۵۰۷۵ نفر در مناطق شهری و الباقی ۲۲۲۲۷۷۷۱ نفر ساکن در نقاط روستایی بوده‌اند. و چنانکه در بالا ذکر شد، جمعیت شهرنشین در کل کشور در سال ۷۵، ۶۱/۳۱ درصد بوده است که این رقم در سال ۸۵ افزایش یافته و به ۶۸/۴۶ درصد رسیده است. (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۶)

رشد شتابان جمعیت شهری از سویی و وسعت فضا و افزایش مدرنیته (تحصیلی، شغلی) باعث ایجاد دگرگونیهای وسیعی در نحوه زندگی افراد گردیده است. از سوی دیگر، جذابیت فضایی حاکم بر شهرهای مدرن باعث سست شدن پیوندهای همسایگی و احساساتی می‌شود که جوامع کوچک از آن برخوردارند. زندگی و کار در کنار جمعیت بزرگی که هیچ نوع پیوند احساسی و عاطفی ندارند، سبب بوجود آمدن شکل جدیدی از روابط اجتماعی گردیده است. (پاپلی یزدی، ۱۳۸۲: ۱۰۶)

در ۱۸۸۷ تونیس^۱ نوشته است که شهرنشینی مرحله گذار از اجتماع (گماینشافت) مبتنی بر علقه‌های خونی به جامعه (گزلشافت) سازمان‌یافته مبتنی بر قرارداد است. (فیالکوف، ۱۳۸۳: ۲۳) و در مقابل ویژگی‌های اجتماعات کوچک، همچون نگرش فرد به صورت جمعی، روابط اجتماعی آشنا و نزدیک، تمایز اجتماعی کم و ... که جزء شکل بندی اجتماعی گمن شافت تونیس است (کیویستو، ۱۳۸۰: ۱۲۸)، خصایص ویژه زندگی شهری از میان رفتن روابط نخستین، گسسته شدن پیوندهای خویشاوندی،

کاهش اهمیت خانواده، از میان رفتن ارتباطات همسایگی و همبستگی‌های گروهی-سنتی و ... می‌باشد. (پاپلی‌یزدی: ۳۰۶)

این دگرگونی‌ها همبستگی اجتماعی را تهدید کرده و دامنه روابط افراد را کاهش می‌دهد. همان طور که می‌دانیم، عامل بنیادین همبستگی اجتماعی، تعامل (interaction) است. تعامل یعنی عمل (action) معنی دار جهت‌گیری‌شده به سوی دیگری. (چلبی، ۱۳۷۵: ۱۹)

اگر تعامل به خصوص تعامل اجتماعی تداوم پیدا کند، به رابطه اجتماعی (social relation) تبدیل می‌شود و این رابطه باعث وابستگی عاطفی شده و وابستگی عاطفی ایجاد شده به نوبه خود حافظ این رابطه می‌گردد. پس در واقع پایه نظم هنجاری (normative order) جامعه، عاطفه است. احساس تعلق به جامعه، اعتماد اجتماعی متقابل و دوستی متقابل که از مشخصه‌های اصلی همبستگی اجتماعی اند، همگی رابطه در وابستگی عاطفی دارند. (چلبی: ۱۰۱)

علاوه بر جامعه در سطح خانوار، تعاملات گسترده‌ای را در خود جای می‌دهد، اجتماع کوچکتری با عنوان «اجتماع شب‌های» شرح می‌شود که شبکه روابط غیررسمی افراد است. روابط و پیوندهای اجتماعی بنابر نظریه تبدیل شده به عنوان سرمایه اجتماعی و دارایی فرد محسوب می‌شود و فرد از طریق آن می‌تواند به منابع و حمایت‌های موجود در این پیوندها دسترسی یابد. بنابراین کم و کیف روابط اجتماعی، میزان و نحوه تعاملات و نتایج حاصل از آنها، که رد و بدل می‌شود، از اهمیت زیادی برخوردار است.

و اما نزدیکی و تماس‌های همسایگی پایه و اساس سه صورت‌ها و ابتدایی‌ترین انجمن‌هاست که در سازمان زندگی شهری با آنها سروکار داریم. (فدالکوف، ۱۳۸۳: ۷۲) و در تعاریف متعددی که از همسایگی آمده است، جامعه‌شناسان مختلف بر وجه تعاملی، سرمایه‌گذاری تأکید ورزیده‌اند و در این تعاریف همواره در کنار مشخصه محدوده جغرافیایی، فضا و مکان، مشخصه‌ای که معرف همسایگی است، وجود کنش متقابل در میان همسایه‌ها جزء عناصر کلیدی در تعریف گروه همسایگی می‌باشد. (وارن، ۱۹۸۶: گیدنز، ۱۳۷۷: کلر، ۱۹۶۸: گارلینگ و مالند، ۱۹۹۶: به نقل از فاربت، ۲۰۰۴)

تداوم و گرم و صمیمی بودن روابط همسایگی خود موجب کارکردهای مثبتی چون: حل تعارضات، حمایت عاطفی، مالی، امنیتی و ... در حیطه محلات و همسایگی می‌شود. و از آنجایی که روابط همسایگی با صیغه عاطفی مثبت، پایه و مایه اجتماع و جامعه است؛ (چلبی، ۱۳۷۵) لذا چه بسا که کمرنگ شدن روابط اظهاری و تعاملات گرم و صمیمی مستمر و روابط حمایتی در میان همسایه‌ها و در سطح محلی - آن‌طور که شواهد و قرائن نشان می‌دهد- از یک سو سبب بروز تنهایی‌ها و انزوای اجتماعی و در پی آن بروز بیماری‌های روحی و روانی متعدد و افسردگی شده (شیخی، ۱۳۸۲) و به تضعیف همبستگی در داخل شبکه‌های اجتماعی و محدود شدن دامنه روابط می‌انجامد و از سوی دیگر پیکره جامعه را تحت تأثیر پیامدهای منفی خود قرار می‌دهد.

چرا که کنش متقابل مردم با یکدیگر و چگونگی بروز احساسات غریزی عمیق خود، تأثیرات قابل ملاحظه‌ای بر روابط اجتماعی، سیاسی و اقتصادی گسترده‌ای که مردم را احاطه کرده است، دارد.

(دیکنز، ۱۳۷۷: ۱۲)

با توجه به یافته های پیمایش ارزش ها و نگرش ایرانیان در بخش اعتماد عمومی ۸۵.۷ درصد از پاسخگویان قابل اعتماد بودن مردم را تا حدودی و کم ارزیابی کرده اند. (دفتر طرح های ملی، ۱۳۸۲)

همچنین در پژوهش «بررسی آگاهی ها، رفتار اجتماعی و فرهنگی در ایران» در سال ۱۳۷۴ توسط منوچهر محسنی در زمینه نگرش به هموطنان، سطح تحصیلات عامل اصلی تعیین کننده ای برای تفاوت میان نخبگان و مردم تلقی شده است و در حالی که ۳۲ درصد مردم به هموطنان خود اعتماد داشته و آنان را راستگو می پندارند، این رقم ۱۰ درصد در میان تحصیلکردگان است. که البته این وضعیت در سال ۱۳۵۳ (تحقیق اسدی و همکاران) کمابیش وجود داشته و در آن زمان نیز افراد تحصیلکرده به نسبت ۲.۷ برابر کمتر از عامه مردم هموطنان خود را قابل اعتماد می دانستند، ولی در سال ۱۳۷۴ این نسبت (ضریب شکاف) به ۶.۳ رسید. (شارع پور، ۱۳۸۳: ۳۲۱)

به جز آمار که در بالا بدان پرداخته شد، مجموعه اطلاعات و اخباری که در داخل بصورت شفاهی در بین مردم و به صورت مکتوب در جراید منعکس است حاکی از ضعف دستگاه ارزشی و اخلاقی در جامعه است؛ که هم در عرصه فاعل اجتماعی راه حلی کارآمد برای مقابله با این ضعف است. لذا توجه به اجتماعات محلی و مکانهای محلی نسبتاً خرد، مخصوصاً به عنوان محتوا و بستر زندگی روزمره مردم که کنش ها در آن جاری می دهد، حائز اهمیت است. (دیکنر، ۱۳۷۷: ۱۲)

همچنین در انتها قابل به ذکر است که توجه به مطالعات اکتشافی انجام شده توسط نگارنده تحقیق، وجود خلأ تحقیقاتی و پژوهشی در زمینه سنجش میزان همبستگی اجتماعی با روش های مناسب همچون تحلیل هم بستگی، تحلیل شبکه و استفاده از داده های رابطه ای (ضرورت و اهمیت انجام تحقیقاتی گسترده تر و دقیق تر) در زمینه موضوع ذکر شده روشن می سازد و پژوهش های مبسوطتری را در مورد روابط همسانان در حوزه جامعه شناسی شهری می طلبد.